

RAPPORTER FRÅN TIBET

APRIL OCH SEPTEMBER 2002

TINA WIK

På uppdrag av stiftelsen har jag genomfört två resor till Tibet för att utvärdera den av Tibet Heritage Fund (THF) med anslag från Sida (via KUG) genomförda restaureringen av Beri-templet i provinsen Gandze. Resorna ägde rum dels vid arbetenas påbörjande, dels vid deras avslutande.

I 23 MARS – 6 APRIL 2002

Den inledande resan till Kina började med ett välbehövligt stopp i Peking på nästan ett dygn. Jag åkte på lördag eftermiddag från Stockholm och anlände till Peking mitt på söndagen. Namgi, som är THF's alltiallo mötte mig på flygplatsen med en namnskylt. Det tog en stund att ta sig ut samt att växla pengar mm. THF:s ordförande André Alexander hade bokat rum på ett mycket trevligt traditionellt hotell som ligger i kvarteret bredvid THF, Tibetan Heritage Fund.

Inledande besök hos THF, Beijing

På THF:s kontor träffade jag André Alexander, Moritz Wermelskirch, Andrés vän från Berlin, samt engelsmannen John Harrison som var på väg till Ulan Bator. Efter diverse introduktioner gjorde vi ett snabbt besök till Pekings norra portbyggnad. Därifrån fick jag en överblick över staden samt den gamla delen som nu hotas av rivning för att ge plats för mer prestigefulla höghus inför 2008. THF håller på med studentprojekt i området och hoppas kunna påverka opinionen. Under diskussionerna framkom det att vi har rätt lika uppfattning om vad som är kulturmonument och hur de ska förvaltas, hur viktig helheten är. På kvällen åt vi en ytterst enkel måltid, av studentkaraktär sämre, då André är vegetarian och har en ytterst mager budget.

Resa till byggplatsen

Nästa morgon väntade Namgi på mig för att hjälpa mig till flygplatsen. Därifrån flög André, Moritz och jag till Chengdu. När vi anlände väntade vår hyrbil vid flygplatsen. Vi började med att dividera om priset då hyrfirman lagt på ett dygn som vi inte var villiga att betala för. Till slut kom vi överens om ett pris på 8 400 yan och kunde åka. Vi var tvungna att åka på kvällen då en tunnel i ett av bergspassen endast var öppen mellan 7 och 11 på kvällen. Vi tvingades raska på för att hinna dit i tid, vilket vi gjorde, utan att ha hunnit äta vare sig lunch eller middag. När vi uthungrade passerat tunneln och anlände till närmaste by checkade vi oss genast in på ett hyfsat hotell. Det var nyöppnat men hade introduktionserbjudande för 128 yuan per natt och rum. André tyckte det var dyrt och tyckte vi alla skulle sova i ett rum! Medan vi höll på att fylla i papper vid receptionen, klockan var 12 på natten, fick vi veta att nästa bergspass skulle vara stängt under dagen så vi skulle bli tvungna att tillbringa hela dagen i denna bergshåla. Vi beslöt oss därför att åka vidare och hade tur som tilläts passera trots att passet borde ha varit stängt. Vi övernattade i Kanding, på andra sidan alla bergspass klockan halv tre på natten. Kanding var fram till 40-talet Tibets

gränsstad mot Kina. Mitt i staden finns ett stort nybyggt kloster. En stor del av invånarna är fortfarande tibetaner. Vi hittade ett hotell intill klostret, 180 yuan för oss alla, 4 personer inklusive chauffören. Som tur blev jag tvungen att sova i eget rum för att jag är kvinna, men hade varken tillgång till toalett eller dusch. På morgonen hittade jag herrtoaletten men det fanns inga duschar. Det var iskallt och jag sov under en hög täcken med en liten kokplatta intill sängen. Det skarpa lyset kunde jag inte släcka, det fanns ingen strömbrytare. Den hittade jag nästa morgon ute i korridoren!

Vi steg upp tidigt nästa morgon för att hinna fram till Beri-klostret till sena eftermiddagen. Men resan var vinglig på en ytterst dålig väg i en kinesisk jeep utan fjädring tycktes det, så som vi kastades runt i bilen av varje gupp på vägen. Vi kunde tidvis inte köra fortare än 10 km i timmen. Vi gjorde endast tre mycket snabba stopp för att fotografera byggen vi passerade samt för att äta en enkel lunch som Moritz sedan kastade upp under två dygn. Ändå kom vi inte fram förrän 8 på kvällen. Vi var alla åksjuka och mycket trötta.

I staden Gandze, som ligger 13 km från klostret, väntade tre munkar på oss. De hade väntat sedan kl 4 på eftermiddagen men inte vågat åka tillbaka av rädsla för att vi skulle ta den vanliga vägen till klostret över en bro, som numer ruttnat så att den är livsfarlig.

Välkomstceremonier. Allmänt om regionen

Så vi klämde in munkarna i bilen och gav oss av på en slingrig brant grusväg till Beri klostret. Vi blev kungligt mottagna av en mängd munkar som hälsade oss välkomna genom att drapera oss i vita sjalar till traditionell musik. Därefter blev vi indragna i ett rum där traditionell mat väntade på oss. Den är baserad på deras buffel, yakin. T.o.m. teet var kryddat med yakismör. Lukterna var ytterst speciella och kanske inte de bästa att mötas av då man når 3600 m höjd smått åksjuk. Jag kunde med bästa vilja inte mer än smaka, medan André slukade den ena skålen efter den andra, pasta med yakiostr och socker, till det saltat te med yakismör.

Det hela var fantastiskt och mycket vänligt. THF's medarbetare Pimpim de Azevedo, som är konsthistoriker från Portugal hade anlånt tidigare med hantverksskickliga byggare från det autonoma Tibet och hjälpt dem att installera sig och komma igång med arbetet. THF har dessutom anställt snickare och stenarbetare från trakten med hopp om att de skall förkovra sig under Lhasamästarnas handledning Det är en av målsättningarna med projektet, att höja den lokala hantverkskompetensen. Den är nämligen så låg att kinesiska hantverkare anlitas ofta till tibetanska byggen. Tyvärr är även den kinesiska hantverksskicklighet låg, vilket vi kunnat konstatera då vi besökt bygplatser på väg till Beri klostret. Pimpim ska även övervaka målningsarbetena.

Vi sover i klostret, rummen är helt ouppvärmda, sängarna är halvhårda sittbänkar utan lakan men med en hög täcken. Klostret har ingen dusch. Den ända tvättmöjligheten som ges är en balja varmt vatten för tvätt utomhus under munkarna åsyn! Få se hur det här ska gå. Utedass är man ju ändå van vid.

Denna del av Tibet, den östra delen som ligger utanför det autonoma Tibet i Sichuan provinsen i Kina, har haft större frihet än det autonoma Tibet. Här har inte kontrollen varit så hård, inte heller sanktionerna. Tibeterna här utgör inget hot. I klostret vågar de t.o.m. hänga upp bilder på Dalai Lama, vilket de aldrig skulle våga i den autonoma

delen. Därför finns en del tempel bevarade i denna avlägsna dalgång, men provinsen ligger även avskuren från centralorten Lhasa där konsthantverkssickligheten är störst. Så detaljarbetena i klostret är på sina ställen rätt dåliga, kanske kan man förmoda att de är senare reparationer. Kanske är arbetet till och med utfört av den billiga kinesiska arbetskraften.

Detsamma gäller språket, de tibetanska dialekterna är väldigt olika och många kan ej förstå varandra, de lever så avskurna från varandra. Därför måste tibetaner idag ibland använda kinesiska för att göra sig förstådda om de kommer från vitt skilda delar av landet. All undervisning efter sjätte klass sker idag på kinesiska i Tibet, här i Gandzeområdet sker undervisningen på tibetanska i byskolorna precis som i det autonoma Tibet. Byskolorna är 6-åriga. Många jordbrukarbarn fortsätter inte skolan efter det och lär sig därmed dålig kinesiska vilket försämrar deras möjligheter senare. De som inte förstår kinesiska har ingen chans till högre utbildning. I Tibet finns inga högskolor.

Nästa morgon anlände klostrets lama, Getak Rinpoche. Han hade endast en dag till förfogande och vi började med att tillsammans titta på klostret och dess skador. Det var i det närmaste en social händelse. Han har krämpor efter en bilolycka och orkar inte koncentrera sig särskilt länge.

Därför blev snart hänvisade till en av vingarna som de möblerat upp till en läktare varifrån vi skulle beskåda en religiös dansföreställning. Den hade fyra akter varav den första var från den tibetanska operan. Tre instrument spelades, trumma, två jättelånga blåsinstrument samt concussions. Dansarna var munkar utklädda till de mest fantastiska skapelser.

Efter det åkte vi i två bilar in till Gandze. Vi handlade mat och tog en snabb promenad längs huvudgatan före middagen med lama Getak och stadens borgmästare, . Huvudgatan är ytterst brokig och har en vilda västern stämning av okontrollerat liv, där gatuliv av alla de slag blandas hur som helst. Tibetaner i de vackraste tänkbara kläder och frisyror, några äldre med grått långt hår och oerhört lortiga ungar,. Däremellan kineser, både i enkla, grå kläder samt i grälla färger och mönster. Det är nog den mest exotiska gatubilden jag någonsin skådat. Middagen blev lika exotisk med 20 rätter. Några, framförallt fiskrätterna var helt underbara, andra var rätt svårättna, inälvor, hjärna och dylikt. Rätterna dukades fram stilligt och vackert upplagda.

Beri-klostret och dess historia

Natten till torsdag var kall och på morgonen vaknade vi till snöstorm. Vi började därför arbeta något senare än beräknat, vilket gav mig tillfälle att ligga kvar i den varma sängen och läsa Tibetrappporter till kl 9. Därefter genomfördes den spartanska tvättceremonin på några minuter före frukost innan jag äntligen fick en grundlig genomgång av klostret.

Jag bifogar Katja Virtanens rapport om Beri klostret. Därför jag går inte in i dess historia annat än att de äldsta delarna är från 1600-talets senare hälft och den stora utbyggnaden från mitten av 1700-talet. Klostret fick en ansiktslyftning inför den 14e Dalai Lamas, Tenzin Gyatsos, besök till Beri klostret 1956 och inför ett senare besök

av Panchen Lama Lhundrup Choekyi Gyaltzen 1986. Klostret hör till Galupa orden, som är den vanligaste i Tibet.

Klostret ligger i sydslutningen vid en krök i floden Dza Chu's dalgång. Den ligger vackert terrasserat på den södervända bergsslutningen med utsikt över de snöklädda topparna, som högst ca 6000 m, på andra sidan. Det är omgärdat av en vit låg mur och intill klamrar sig Beri-byn. Templet ligger i anläggningens västra del och huvudbyggnaden, Labran, ligger i den östra. Den är nybyggd enligt den lokala byggnadstraditionen efter den nuvarande lamans direktiv. Mellan och kring dessa byggnader terrasserar sig de en-våningshöga munkbostäderna.

Rumsdisposition och byggnadsteknik

Ett buddistiskt tempel består ofta av två stora rum på entréplanet, ett med stora Buddha statyer och ett som är bönerummet. Rummen är höga och reser sig devis i två eller tre våningar, vilket medger strategiskt placerat överljus. Andra viktiga rum är bibliotek, som ibland är inrymt i bönerummet, på de övre våningarna finns meditationsrum, mindre bönerum, kök, samt rum för munkar och laman. Taket är en viktig del dit munkarna har tillgång via branta trappor. Upptill, på våning två och tre, om de finns, kan de små rummen vara indelade flera gånger så att intrycket blir överskådligt.

Templet står på en halv våningshög terrass. Denna del är ännu inte undersökt med har stenfundament under pelarna och jord under plankgolvet. Den bärande konstruktionen i templet utgörs av kraftiga träpelare och balkar, samt ytterväggar av sten eller jord, Kyang, stampad lera i stora block, ibland lertegel med både vertikala och horisontella träreglar. Som murbruk används alltid lera, träpelarna står i direktkontakt med grundstenen insänkta i jordgolvet som är täckt med kraftig golvplank. Den översta våningen/våningarna är av halva timmerstockar, med ena varianten enkla knutar, halvt i halvt med snedkapade utsidor i själva knuten. Det liggande timret är alltid en halv stock. I den oftare förekommande varianten är timret en utfyllnad mellan träpelare och är staplade på varandra horisontellt. De hålls på plats av en vertikal bräda i varje ända.

Restaureringsproblem

Taket är stampat jordtak, träbalkar med träbräder, lappar, flisor tätt ihopsatta. Därefter jordlagret. Detta i flera lager. I Lhasa har de en speciell teknik, ARGA, där jord och arga-sten som malts till grus stansas med ytterst stor kraft och olja tillsättes, vilket ger taket ett bra motstånd mot fukt. THF ska hämta specialister hit från Lhasa för att utföra detta arbete. Takfoten över lagren av träreglar består av stora flata skifferstenar som leder bort vattnet. Öppningar och kanter förstärks med platta stenar.

Taket utgör det stora problemet i Beri-klostret. Det har skador som inte reparerats och vållat läckage som medfört fuktskador på många ställen i templet. Lutningen på jordlagret är dessutom fel så vattnet rinner åt fel håll. Detta skall nu åtgärdas i samband med att arga taket läggs.

1600-talsdelen innehåller den gigantiska Buddhastatyn flankerad av två mindre. Tillbyggnaden kring denna del, på planerna markerad med 1.1 har de största konstruktiva skevheterna. Pelarna i första våningen lutar åt olika håll, men alltså inte

åt samma håll. De runda pelarna i tillbyggnaden som står alldeles intill de jättehöga kvadratiska pelarna i ursprungsdelens har den största lutningen. Gapet mellan dem är 13 cm vid basen och 3 cm 170 cm högre upp. Man påstår att skevheterna uppkommit i samband med en jordbävning.

Pelarna i rummet över, 2.1, som är mycket högre än på första våningen, är däremot relativt raka, även om en del lutar något. Dessa skevheter ser inte så allvarliga ut och då André förklarade för mig att de tänkte byta ut de två yttersta pelarna i den första pelarraden i rum 1.1, för att de hade en mindre diameter än de övriga, blev jag lite upprörd. Virket till dessa nya pelare som jag sett utanför såg rätt grovt dåligt ut. Borgmästaren hade hjälp dem att hitta torrt virke och han hade förklarat för oss dagen innan att denna kvalitet går inte längre att få tag på i Gandze trakten. Så situationen är rätt bedrövlig.

Min kritik blev hårt tillbakavisad av André som menar att den tibetanska synen på en byggnad skiljer sig från vår i väst. Här strävar man ständigt efter harmoni och balans och då får inte pelarna luta. OK, det var mer acceptabelt än att gå in och korrigera vad som först presenterades som gamla misstag. Att skevheterna tros ha uppstått i en jordbävning var en nyhet för både André och Pimpim. Det kanske kan förklara att pelarna lutade åt olika håll. Jag för min del undrar däremot hur bra deras förarbete är. Snickaren från Lhasa förklarade i sin tur att pelarna måste bytas ut för att arga-taket skulle väga så mycket mer än det befintliga och de klenaste pelarna längst ner skulle inte klara den lasten. Några av pelarna står dessutom på backen, inte på stenfundament. Detta skall också åtgärdas.

Taket skall alltså lyftas, med den höga pelarhallen ovanpå för att utan att plocka isär något korrigera nedanstående pelare och balkar. När jag uttryckte min förvåning och oro för att det skulle förorsaka eventuella skador tillbakavisades detta kraftigt med att så här har de gjort en mängd gånger i Lhasa. Jag måste ju tro dem, jag har inte varit där och sett detta arbete utföras.

Men jag började förstå normmännens konflikt med André. André är en helt oskolad person som läst historia i två år men hoppat av, alla hans närmaste medarbetare har liknande bakgrund. John är utexaminerad arkitekt och haft en del uppdrag som myntas stort. Men han är inte med i detta projekt. De har ingen arkitekt, de förlitar sig helt på tre mästare från Lhasa och utför hela restaureringen enligt deras anvisningar. Så anser de sig följa traditionen på bästa sätt och månar om att hålla alla västerländska idéer borta. Efteråt fick jag höra att Ken, deras japanska arkitekt, skall åka till klostret senare och på plats projektera eldragningarna. Jag hoppas att han då samtidigt dokumenterar konstruktionen samt gör en skadeinventering av muralmålningar och sprickor. Dessutom vore det bra med små skalenliga axonometriska perspektiv på knutar och viktiga konstruktiva detaljer. Detta menar André att de sällan har råd med, de tvingas prioritera renoveringen med lägsta möjliga budget. Det är klart att renoveringarna är viktiga då så många originaltempel är förstörda under kulturrevolutionen och de som finns kvar måste bevaras. Samtidigt tror jag att detta arbete blir gjort främst för att de inte riktigt förstår värdet av det.

De flesta inom THF har bott i Tibet i många år, lärt sig språket och hängivet studerat livet, landet och byggnadstraditionen. De saknar kunskap i hur man dokumenterar, systematiserar, osv, men de har lärt sig mycket på egen hand och litar blint på de

lokala mästarna de fått tag på och använder dem i alla sina projekt. På så sätt följs traditionen och byggmästarna känner sig oerhört värdefulla. En mycket romantisk syn på restaurering, men skulle den kunna utföras på annat sätt under dessa förhållanden? Det är inte lätt att hitta experter som så hängivet ger upp familjebildning, bekvämlighet, mm för denna kultur. Pimpim har bott i Tibet i 16 år, André något kortare.

All interiör har den ståtligaste tänkbara målningen, oftast i klarrött. Största delen av målningsarbetena är utförda då klostret togs i bruk efter kulturrevolutionen och Mao Zedong's död, 1982. Det gäller framförallt många små rum samt hela den äldsta delen, 1.1.

Måningarna är utförda med klara blanka alkydfärger. I rum 1.2 finns värdefulla muralmålningar, på lera eller duk, av okänt datum. De är utförda med mineralfärger och yaklim. I de övre delarna, rum 2.2 och förrummet till 2.4 finns också fina gamla muralmålningar. I övre delen av 1.2 som betecknas som 2.3 finns daterade gamla muralmålningar från 1700-talet. Man kan förmoda att även de övriga är från samma tidpunkt men det är inte fastställt. André är mycket noga med de historiska beläggen och fastställer inget han inte vet. Här visar sig hans tyska noggrannhet. Han litar aldrig på munkarnas historier utan att få dem bevisade. För övrigt har hela templet målningar av varierande grad, vissa dörrar har intakta målningar. Rum 2.1 kan ha äldre målningsarbeten på pelarna då de har en helt annan karaktär än i rummet inunder. Dessa liknar med det jag fått beskrivet som det traditionella, så starkt upphettad ochra att den blir röd, blandat i yaklim. Även exteriörerna verkar ha varit målade på detta sätt.

Muralmålningarna kalkeras och fästes medan snickeriarbetena utförs så att det är klart innan upprättning av konstruktionerna och takarbetena börjar. Nu funderar André på att istället använda falurödfärg som är väldigt snarlik. Han söker en färg som även skyddar träet. Men han trodde falufärgen även skyddade mot röta vilket den inte gör, men den förorsakar inte röta.

Sammanfattning

Objektet

Beri klostret från 1600- och 1700-talet. Vilka delar som bytts ut senare har ej dokumenterats så osäkerhet råder om befintlig datering av dem. Klostret har muralmålningar från 1700-talet och framåt.

Det är ytterst värdefullt idag då så många kloster och tempel förstörts och det hör till den lilla procent av originaltempel som finns kvar.

Målsättning

Att restaurera klostret i tibetansk anda.

Att eventuellt förbättra någon konstruktionsdetalj.

Att förkovra hantverkskickligheten hos lokala byggnadsarbetare med hjälp av mästarna från det autonoma Tibet.

Arbetsplan

Virke inhandlas.

Snickarna sätter igång med att tillverka de båda pelarna som ska bytas ut samt övrigt konstruktionsvirke.

Målarna rengör muralmålningarna och fäster lösa delar.

Pelar- och balkkonstruktionen rätas upp och två pelare byts ut.

Jordlagren från taket avlägsnas och taket läggs om med arga tekniken.

Alkydfärgen avlägsnas. Man undersöker om det finns gamla lager under den. Man målar åter eller endast rengör, men man använder ochra och yakilim samt mineralpigment. Dessa är dock väldigt dyra så de kommer att användas sparsmakat. Grunden återstår att undersökas, så det arbetet skall utföras.

Smältvatten från baksidan skall avledas bort, en stenmur byggs mot bakväggen av jord.

Specialister Från Lhasa

Chuchok, snickare

Migmar, byggmästare även kallad arkitekt

Olo Chunchun, byggmästare även kallad arkitekt

Dawa, målare

Norbu, målare

Ngawang Choekyi, logistiker

Tseyang, bokföreläsare

THF:s personal på plats

Pimpim de Azevedo

André Alexander

Lobsang Ngudrup

Nyima Tsering

Nu har 8 snickare anlitas från kringliggande byar. Ytterligare 2-3 skall anlitas, helst någon med speciell skicklighet

8 stenarbetare/murare som anlitas kommer att räcka för hela bygget.

En lokal expert har anställts för jordväggen, kyong.

För dräneringen kommer grovarbetare att anlitas.

Senare kommer målare, troligen 8st att anställas.

20 personer kommer att anställas för att bygga arga taket.

Under tiden kommer Ken Okuma, THF's japanska arkitekt, att projektera eldragningarna för att kontrollera att de inte förstör byggnaden. Han kommer även att sköta upphandlingen för att kontrollera att inte fula eller otidsenliga elattribut installeras.

Studiebesök till andra kulturminnen i trakten

På långfredagens eftermiddag tog vi en biltur till byarna i dalgången och tittade på näraliggande tempel. I den närmaste byn, Ching Kang Ling, fanns ett gammalt väldigt vackert tempel, Kelajuchuly, som var endast slitet men relativt välbevarat. Det hade använts till lager under kulturrevolutionen så därför hade ingen bemödat sig att förstöra annat än såga upp spår i pelarna för nya rumsavgränsningar.

Templet var helgat den buddistiska tron som kallas Bön.

Nästa besök gick till ett helt nyuppfört kloster bekostat med Taiwanesiska medel, tillägnad den buddistiska skolan Kazyuiba. Deras lama, Tshung Chy, hade välsignats av Dalai Lama och ett fotografi av denna händelse var upphängd på en av pelarna. Storleken och delar av arbetena var imponerande utförda med det mesta upplevdes rätt vulgärt och av låg klass av kinesiska snickare.

Vi åkte vidare västerut till byn Daho för att fråga om det fanns fler ursprungliga tempel eller kloster i närheten. En timmes bilfärd längre bort fanns nästa tempel. André trodde, säker med rätta, att templen i denna dalgång inte förstöts lika mycket som andra då de var så otillgängliga.

Vi vände dock och körde nere i dalgången genom dess byar. Vi stannade i byn Sharaka och tittade på dess gamla intakta bondhus och ett bönetempel.

Därefter åkte vi över till andra sidan floden till byn Karo där ytterligare tempel och kloster fanns av den buddistiska inriktningen som är influerad av Indien och heter Satchuba. Klostret heter Dotu. Tempeldelen med Buddha statyn var helt nyuppförd i betong. En av byggnaderna var gammal men förfallen och såg inte ut att användas. Den tredje delen var bönehallen som var delvis rekonstruerad. Byn var väldigt fin.

Mitt emot Beri klostret högst uppe på kullen på flodens andra sida reser sig ett nyuppfört kloster av Larang Choekyi orden. Det betyder att alldeles intill varandra i samma dalgång är varje buddistisk inriktning som utövas i Tibet representerad.

Efter det åkte vi in till Gandze och besökte Den Kumba, som är den centrala delen av Gandze Kumba, deras gigantiska kloster som ligger utanför staden och är helt nybyggd i betong. Kumba betyder kloster på tibetanska. Det är ett otroligt vackert tempel som förmodligen är ett av de äldsta. Det kan även avläsas i rummen och dess inbördes samband, som är enklare men högre än senare tempel. De har 1200-tals skrifter som omnämner templet. Templet ligger i Gandze's äldsta delar, bland bostadshus som liknar bondhusen. De saknar vatten och de har sina djur i det slutna gårdsrummet.

Efter det kom veckans höjdpunkt, min första riktiga dusch i Kina! Vi åkte till stadens duschinrättning och duschade under duschar som skruvades på och av med hjälp av en liten skiftnyckel. Vattnet gick inte att reglera men det var hett! Bättre det än för kallt.

På påsklördagen läste jag Andrés bok om arkitekturen i Lhasa, fotograferade templet och klosteranläggningen samt påbörjade denna rapport. Jag intervjuade snickarna om hur jordväggarna, kyang, byggs. THF kallar dessa väggar på engelska 'rammed earth wall'. Väggarna byggs upp av jordblock genom att i träformar stöta samman svagt fuktad jord. Formarna är ca 2,5 meter långa, 0,8 höga och 0,6 – 0,8 djupa. Dessa väggar lutar utåt så att insidan alltid är vertikal medan utsida smalnar av uppåt.

Jag frågade dessutom om arga-taken och de visade mig arga-stenen som skall malas ner.

En del av gänget från Lhasa åkte under lördagen runt och tittade på andra tempelbyggen, framförallt rekonstruktioner i trakten. Snickaren Chockuk hade sett välutförda arbeten av en snickare från Dege trakten. Vi skulle dit nästa dag så vi skulle försöka få tag på snickaren för att höra om han kunde hjälpa till i Beri klostret.

På söndagen gav vi oss alltså iväg mot Dege och den tibetanska gränsen. Staden ligger på andra sidan ett bergspass på 5050 meters höjd med bergstoppar över 6000 meter. Det tog oss hela söndagen att komma dit. Att ta sig genom bergspasset, som var öppet i riktning mot Dege endast mellan 14 och 18 och i den andra riktningen mellan 7 och 10, tog oss 4 timmar med ständiga problem med alla bilar som fick motorstopp på denna höga höjd.

Vi kom till Dege så sent att vi blev tvungna att avstå från att åka vidare till ett tempel där italienare restaurerat muralmålningar. Däremot åkte vi till Dege-snickarens by. Han var dock inte hemma utan någonstans på jobb. Vi lämnade meddelande med vårt telefonnummer. Dessutom tog vi telefon numret till den enda telefonlinjen i byn.

Nästa dag blev vi tvungna att stanna kvar i Dege för att hinna med något annat än bilåkning. Här finns ett väldigt fint tempel med en av Tibets finaste antika tryckerier. De har flera tusen träsnitt med skrifter. En del av dessa gick förlorade under kulturrevolutionen då de användes till bränsle. Men samlingen är unik och hör till Tibets mest intakta. Templet var fint restaurerat av munkarna själva. Muralmålningarna var försiktigt restaurerade, fläckar hade fyllts i så att man kan se vad som var nytt och vad som var gammalt från en speciell vinkel. Inget överflödigt var tillfogat. Men den stora delen vanligt målningsarbete var som överallt annanstans av billig kinesisk alkydfärg.

Då kommunikationerna är så dåliga är det mycket svårt och tidskrävande att få tag på bra hantverkare. THF gör sig verkligen besväret att hitta och få tag på det bästa möjliga. De gamla skråen har försvunnit i och med kinesernas övertagande, därmed har också möjligheten att föra vidare gammal kunskap försvårats. THF's ambition är att i största möjliga mån försöka motverka detta.

Vi steg upp kl 5 på tisdag morgon för att nå bergspasset före de tunga transportererna. Det tog oss nästan hela dagen att köra tillbaka. Vi stannade vid de tempel vi passerat på ditvägen. De var dock inte lika intressanta som de vi besökt tidigare. Vi kom till Gandze vid 4-tiden och tog en dusch före slutsträckan till Beri klostret.

Fortsatt diskussion med THF om restaureringsprinciper

André frågade mig på hemvägen vad man kunde använda för material mellan pelare och sten förutom näver. Jag hade reagerat på att de placerade trä i direkt kontakt med sten. Först hade André slagit ifrån sig min reaktion med argumentet att så gjorde de alltid. Men nu kröp det fram att det medförde problem. Denna del av pelarna måste sågas av och bytas ut ibland. Jag gav honom olika förslag, papp, asfaltpapp, blyplåt osv. Jag hade med en bok om nordisk traditionell arkitektur som jag visat honom där näverlösningarna syntes. Efter några dagar hade han tagit till sig

detta vilket var bra. Jag kan respektera hans grundinställning att inget bör ändras. Men ger något problem bör man tänka efter, och det hade han gjort.

Vi återvände alltså till Beri-klostret på tisdag kväll. Nästa dag var det dags för återresa mot Chengdu och Peking. I sista stund beslöt sig André för att stanna kvar i Beri. Så vi gjorde en sista genomgång av templet och det som fortskridit medan vi varit borta, på onsdag morgon innan jag åkte. Jag gav förslag på dokumentation av material och skador. Ken Okuma kan hoppeligen göra detta i samband med sin del av projekteringsarbetet.

Återresa

Det tog hela onsdagen att nå Kangding.

På torsdagen kom vi fram till Chengdu. Vi startade kl 4 på morgonen för att hinna igenom bergspasset i tid. Jag hann därför se några fina trädgårdar i Chengdu innan jag måste till flygplatsen för planet 19.10. Vi hade betalat för bilen fram till 16.00. Det blev en stor diskussion med chauffören om detta. Han var längtade så efter sin fru att han hade svårt att vänta några timmar till. Men jag ville inte sitta på flygplatsen hela dagen. Det löste sig genom att frun kom med på turen i Chengdu.

I Chengdu var klimatet tropiskt. Vilken skillnad mot Tibet trots närheten. På seneftermiddagen drog det upp till storm. Alla flyg inställdes. Vi kom trots allt iväg senare men kom inte fram till Beijing förrän två på natten. Inga taxin fanns till hands längre. Vi var tre kvinnor, två engelsktalande kinesiskor och jag, som hade hjälpts åt under kvällen. En kinesisk man kom och erbjöd sig att skjutsa oss till utkanten av Beijing varifrån vi lätt kunde få tag på taxi.

Därefter träffade jag Namgi från THF. Jag fick uppgifter från henne om Andrés konto mm. Vi tog en promenad i Beijing. Jag bjöd på lunch, därefter bjöd jag henne på en föreställning i Kinas äldsta teater byggd i trä, som finns i Beijing.

På lördag morgon hade jag ett snabbt möte med den japanske arkitekten Ken Okuma på THF före avfärd till Sverige. Jag ville informera honom om den dokumentation jag tyckte han skulle göra i Beri.

Slutsats

Det har varit ett ytterst intressant möte med en ny och udda kultur. Att vara på klostret gav en insikt inte bara av religionen men också av det primitiva och krävande liv de lever i Tibet. Dagen med Namgi var också lärorik. Hon talar bra engelska och berättade mycket om Tibet, inte bara genom det hon sade utan också genom hennes reaktioner på olika saker.

Det kommer att vara mycket svårt för tibetanerna att bevara och utveckla sin kultur utan hjälp. Deras ekonomiska möjligheter är ytterst små. Därför är THF:s arbete värdefullt. De hjälper med små medel utan att köra över det befintliga, de försöker istället få det att växa. THF behöver dock experthjälp eller samarbete med experter. De försöker också hjälpa tibetaner till högre utbildning. Det är en annan mycket viktig insats då utbildningsnivån är så låg. Det är ytterligare ett kinesiskt förtryck där hjälp behövs.

Jag var inte i Lhasa men hörde att situationen där är mycket tuffare än i Sichuan. Lhasa är dock den tibetanska kulturens vagga där insatser är mycket viktiga. Skall man in där måste man samarbeta med kineser. Idag är Lhasa en ekonomisk guldgruva för kineser. De åker dit för några år, förtjänar mycket pengar och återvänder sedan till Kina.

Ett av de stora problemen i Lhasa, liksom i hela Kina, är de sanitära förhållandena, som inte förbättrats av att den gamla centrala delen mer än fördubblat sitt befolkningsantal.

II 5 – 16 SEPT 2002

Syftet med resan var att i enlighet med villkoren i Stiftelsen Kulturarv utan gränsers avtal med Sida besiktiga slutförandet av de arbeten som stötts av Sida och stiftelsen samt att sondera möjligheten att etablera ett mer självständigt bistånds- och restaureringsprojekt i Lhasa.

Förberedande besök på THF:s kontor i Beijing

Den 6 september kom jag till Beijing där jag under eftermiddagen uppsökte Tibet Heritage Fund's (THF) kontor som är beläget i ett Hutong-distrikt. Där träffade jag medarbetarna Namgi och Yutaka som jobbade med hutongdistriktet. Jag vet inte hur deras projekt är förankrat hos myndigheterna men de försöker med studenters hjälp få kunskap om situationen. Senare i september ska de ordna ett seminarium där frågor penetreras dit även myndigheter ska bjudas in.

Av Yutaka fick jag höra att Beri-projektet blivit mycket dyrare än väntat då hela takkonstruktionen visade sig vara rutten och måste bytas ut. Det hade också medfört förseningar så att projektet inte kommer att slutföras förrän nästa år. Jag fick också höra att ett tak i ett annat kloster i närheten har rasat och att THF lovat reparera även det. Finansiär till projektet saknas tills vidare.

Vid besöket på THF fick jag råd om det bästa sättet att ta sig till Beri och till Lhasa. Yutaka skulle kontakta personer som skulle hjälpa mig med arrangemangen i Chengdu så fort jag anlände. THF hade också ordnat en biltransport från Chengdu som skulle möta mig på flygplatsen.

Resvägen

I Chengdu mötte chauffören Tashi mig och vi fortsatte att arrangera min resrutt bl.a. via samtal med THF i Beri. Det råkade många olika meningar om bästa resvägen till Gandze. Den väg vi till sist valde – en väg utan tunnlar – visade sig, trots varningar från Beri, vara lämplig och mindre belastad med tunga transporter än den som vanligen rekommenderas.

Vi passerade på en sådan höjd att det kritiska bergspasset låg i dimma och sikten var svår. Vi hann trots det passera passet under kvällen och kom till Danba kl 22 samma kväll för övernattnig. Efter en tidig avfärd anlände vi till Beri redan under eftermiddagen till allas häpnad. Så fort hade ingen ännu tagit sig till klostret. Denna rutt kommer förmodligen att användas oftare.

Till min stora förvåning var THFs ledare, Alexander André inte på plats då jag anlände. Ingen visste säkert var han var eller hur länge han skulle vara borta. Man trodde han att åkt till Hong Kong. Han hade skickat ett mail till mig om att han skulle vara i Beri hela tiden och hade bett mig köpa en del saker till honom.

Beritemplet och restaureringsarbetena där

Efter välkomsthälsningar mm gjorde jag genast en första genomgång av arbetet som fortfarande pågick för fullt.

De stora momenten med förstärkning och korrigerig av pelarna och det ruttna taket i den äldsta delen av klostret var genomförd. Här finns de 13 meter höga pelarna som nu rättats till. Arbetet hade varit rätt svårt och mästernickaren hade varit så nervös under denna fas att han inte kunnat sova. Fyra pelare har bytts ut i den äldsta delen, de långa pelarna rättats till samt två pelare intill Buddha statyerna har bytts ut. Utöver detta har en del balkar bytts ut. Alla dessa byten har skett pga av att man bedömt dem för svaga för att klara av lasterna från det nya 'arga-taket'. I denna trakt har man inte använt arga tekniken de senaste 50 åren och kunskapen om hur detta tak läggs har försvunnit. THF har hämtat hit två kvinnor från Lhasa som tillsammans med lokala kvinnor lägger taken med denna teknik; träbalkar, panel, flata stenar, grus, jord stenkross från arga, arga pulver som stampas hårt i flera dagar. Slutligen oljas taket. Oljningen bör ske varje år.

Taket i Beri templet är det som inte hållit och förorsakat de flesta skadorna. Samma gäller övriga tempel vi besökt här i dalen.

Taket över den gamla delen är helt utbytt, "arga"-kvinnorna håller som bäst på att lägga det slutliga arga-lagret över detta. Överst på denna del har ett nytt rum tillkommit. På munkarnas begäran påstods det. Det lilla takhuset är byggd i lokal timmerkonstruktion med en bakvägg av stampad lera och en lerputs som gnids och oljas för att få ett bra underlag för muralmålningar. Denna teknik har de introducerat från Lhasa och var mycket stolta över det. Jag har däremot svårt att förstå det, de lokala muralmålningarna på tyg fungerar ju utmärkt. Jag har också svårt att förstå varför de bekostar ett nytt flott hus på taket då de inte har restaureringen finansierad. Mellanbjälklagen var fortfarande inte undersökta eller åtgärdade förutom där pelarna flyttats i läge. Alla pelare är flyttade så att de står över varandra. De har utgått från pelarna längst ner, som även är de största pelarna som befinner sig i de viktigaste rummen. Sedan har pelarna i rummen över flyttas i lägen över dessa.

Det tidigare taket var ej så tungt som arga-taket vilket kräver en säkrare konstruktion. I den här trakten har man därför ej behövt bry sig om pelarnas exakta läge. Man har klarat förskjutningarna med balkar. THF:s ingrepp har medfört rätt stora 'rättelser'.

I den andra delen med de fina muralmålningarna har målningarna säkrats med linnedukar. Konserveringsexperter från Italien har varit där och visat dem hur de ska göra. De lokala målarna har lärts upp och fortsatt arbetet på egen hand.

I rummet över det stora rummet i entréplanet höll man som bäst på att justera pelarnas lägen och ta ner det ruttna taket. Ibland medför detta rätt brutala åtgärder som att ta ner målade träväggar. Men de är bara två år gamla säger de ursäktande. Jag har svårt att tro dem, de verkar inte ha så bra koll på datering av olika saker. Det är ju, som André själv förklarade sist jag var här, väldigt osäkra uppgifter munkarna ger. Jag tycker inte man tänkt igenom projektet tillräckligt för att på varje plats lösa problemen på bästa sätt. Man hade säkert kunna låta bli att plocka ner en hel del om man projekterat seriöst. Men denna lyser med sin frånvaro, likaså sakkunniga analyser. De förklaringar som ges till olika åtgärder är ofta rätt schablonartade.

Men att taket är ruttet och måste bytas ut är ett faktum. De har bestämt sig för att introducera 'arga-tekniken' för att dessa tak klarar väta mycket bättre. Och då det är ett generellt problem här i dalen kan beslutet innebära att även andra tar upp denna teknik. Men det medför konsekvenser för byggnaden i övrigt där stora delar av interiören måste rytmiseras annorlunda då pelarna flyttas. Man har valt att göra det i de minst viktiga rummen. Jag anser ändå att man borde tagit större hänsyn till det befintliga och kanske dämpat perfektionistkravet något. Hantverksmässigt och materialmässigt har de svårt att ersätta det gamla med något bättre, även om det hela blir rakare.

Utvändigt har en stödmur byggts på baksidan för att klara dräneringen. Bakväggen har murats om bit för bit för att den buktade. Den ska vara rät och slät. Att den buktade beror förmodligen på vatten sipprat in från taket och väggen som är en skalmur klarar inte detta. Det är ett sannolikt antagande men de visade inga ställen var detta skulle ha skett.

Mästarna från Lhasa förstår sitt värde och gläds över sin yrkeskunskap då de styr och lär upp lokala hantverkare. Att de känner sig stolta är också viktigt. Men processen bygger inte på erfarenhetsbyte eller kunskapsöverföring då THF ej har den kompetensen. De är istället organisatörer och insamlare av pengar. Och tar faktiskt åt sig äran!

Taket som håller på att bytas ut på den andra delen är alltså ej klart. Pengarna har tagit slut och de kan inte köpa nytt virke, vilket de måste för att kunna fortsätta. Jag vet inte hur de tänker lösa detta med ett underskott på USD 50.000. Det kan förorsaka stora skador om de inte får taket täckt före vintern. Och här under finns templets värdefulla muralmålningar!

THF:s kommande projekt i Beridalen

THF har dessutom andra projekt här i dalen som de satt igång med utan att någon finansiering. Under måndag eftermiddag blev jag runt körd till de tre objekt de söker finansiering till.

Det första var templet Geta lama's school, som är mycket mindre än Beri men har i stort sätt samma skador.

Nästa var templet Yundring, som jag även besökte förra gången. Här har en del av taket rasat och förstört en del av de gamla muralmålningarna. Det här templet hör till

en ovanlig sekt inom buddhismen, Bön som förekom redan före Buddhismen och har ockulta inslag, och är den enda i sitt slag här i trakten. Den har heller ingen lama och har därför inte samma beskydd som övriga tempel. Dess tro strider delvis mot huvudreligionen och man tror att templet därför medvetet eftersatts. Skyddsåtgärder hade vidtagits på grund av det rasade takpartiet. Taket hade skyddats med presenning och stöd och de återstående muralmålningarna var skyddade med linnedukar.

Det sista objektet vi besökte var en sk 'stopa', Karmapa, som låg ihopbyggd med ett privathus i en by på andra sidan floden från Beri sett. Den har inte rörts under kulturrevolutionen och är därför unik. Den tillägnas laman Karmapa, som lär ha befunnit sig i detta hus och lämnat sina kläder här som ett minne. Dessa kläder är nu begravda i stopan.

Diskussion med THF

Under resan gick THF:s enda arkitekt, Ken som är från Japan, igenom projektet mycket noggrant. Det är en stor skillnad mellan honom och André, som i alla lägen blint litar på de lokala mästarna då han inte har någon egen skolning. Ken är mer reflekterande och gör ett skärpt intryck.

I en avslutande diskussion förklarade THF:s representanter situationen tydligare. En första fråga från min sida gällde hur dokumentationen genomfördes Ken visade foton, som jag sedan fick. Dokumentationen synes i huvudsak bestå av en noggrann fotodokumentation vilket är värdefullt menerätter inte behovet av ritningar. Foton kan inte visa allt. Ken berättade att såväl han som THF:s medarbetare Pimpim ritar upp en del detaljer. Jag såg dock inte dessa ritningar.

Vidare undrade jag om numrering och system vid demontering, det såg rätt tufft ut på byggplatsen tyckte jag. Svaret var att delarna numreras, vi tittade på det nertagna och jag såg numren även om delarna bara var slängda i en hög. Fotona visar också att de numrerat de tidigare demonterade delarna.

Slutligen diskuterade vi den viktigaste frågan i detta läge, ekonomin. THF behöver det sista utlovade beloppet från oss genast för att kunna slutföra argataket. De har inte pengar till mer material, inte heller till den sten som behövs till taket. Kris alltså. De har bedömt kostnaderna helt fel. Jag framhöll att de måste kolla upp vad taket kostar per kvm för att i fortsättningen göra bättre kalkyler. Det är en väldigt svår situation THF hamnat i. Halva templet är utan tak och pengarna är helt slut, när de istället skulle behöva skynda att få taket täckt.

THF undrade vidare om vi var intresserade att fortsätta stödja dem med de andra objekten de visat under dagen. De skulle skicka oss mer material om dem. Ken berättade att Lhasa nu fått rätt mycket pengar från Kina för byggverksamhet och att därför var de inte längre lika intresserade av ekonomiskt stöd utifrån. Framförallt inte om det medförde närvarande projektledare. Pengar togs emot om det kom från en stor källa och donerades rätt fritt med inspektioner med stora mellanrum. Därför är inte THF välkomna. Jag i mitt stilla sinne såg paralleller med hur THF vill jobba med oss.

Efter en sista runda i templet tog jag farväl av alla, THF, munkarna och byggnadsarbetarna. Stämningen var klart ödmjukare nu då de är i ett mer skriande behov av pengar än förra gången. Men man kan inte annat än bli rörd av munkarna och deras situation.

Återfärd

Som tur var gick turen tillbaka lika bra nu som förra gången. Nu insisterade jag dock på var sitt rum vid övernattningen. Denna gång åkte vi genom bergspasset i dagsljus och var uppe på över molnhöjd. Det var helt fenomenalt. Så är området också ett naturreservat.

Lhasa

Tidig torsdag morgon bar det av som planerat till Lhasa. Efter tvåtimmars flygresa kunde jag ta in på hotellet Yak som är ett budget hotell. Trots att staden var överväldigande valde jag att börja med en två timmars vila på grund av den tidiga morgonen och den förnyade altitutförändringen.

Efter vilostunden vandrade jag i den gamla delen av staden. Efter att ha gått runt Bakhor varvet, Bakhor kora, som en ström av troende vandrare hela tiden. Koran går runt det äldsta templet Jokhang och dess närmastliggande kvarter. Jag besökte även Jokhang templet. Det vi ser idag är troligen inte så gammalt men de äldsta delarna byggdes på 600-talet även om allt är utbytt flera gånger och inga originaldelar kvarstår.

Då jag var inne i den heligaste delen och tittade på kapellen kring det stora centralrummet där olika Buddhor finns, såg jag råttor springa över en av Buddha statyerna. Senare såg jag fler råttor springa över det centrala rummet där munkarna sitter och ber. Problemen med hygien verkar stora.

Jag hade till exempel sett hur människor helt öppet kissar i de trånga gränderna. Lukten hade redan tidigare gjort mig misstänksam.

För övrigt är staden underbar. Potala står magnifikt på avstånd och syns från många platser. Jag läser Lhasa Atlas och försöker lära mig så mycket som möjligt. Första intrycket domineras av Potala och den innersta delen av den gamla staden, som ser rätt intakt ut.

Besök på Cultural Relics Office, Lhasa

Genom THF i Beijing hade jag fått rekommendation att söka upp 'Cultural Relic's Office' och kunde dagen därpå med hjälp av en lokal tolk infinna mig på deras kontor. Där möttes jag inledningsvis av en viss tveksamhet men kunde efter en stund få samtala med avdelningschefen Lobsang Tashi, som genast tog emot oss då det sanktionerats av högsta chefen vilken var upptagen av sammanträde. Jag började med att presentera mig, framhöll mina titlar så att han skulle förstå allvaret, presenterade KUG och vad vi gjorde. Jag berättade att vi gärna etablerade ett utbyte med dem om de var intresserade. Han blev oerhört positivt inställd och berättade att de haft många lyckade projekt med japanerna, och att de var i stort behov av ekonomiskt stöd. De har en mängd byggnader under sitt ansvar som de inte har råd

att finansiera. Han nämnde i första hand ett antal tempel. Jag frågade hur de ställde sig till restaurering av bostadshus. De var också viktiga objekt framhöll han. Därefter beskrev han arbetsordningen. Vi bör föreslå objekt, ett eller fler, kanske till och med alternativa projekt. De frågar myndigheterna om tillstånd att restaurera detta/dessa objekt. Vid ett jakande svar måste man projektera, därefter få projektet godkänt. Låter ungefär som bygglovsprövning hos oss. Han sade däremot något som föreföll egendomligt, eller möjligen var inte översättningen korrekt, nämligen att efter prövningen får man veta hur mycket man får restaurera. Det var inte läge att tränga sig in i detta nu, men vi bör kolla upp alla formaliteter innan vi sätter igång, om vi kommer så långt.

Avslutningsvis diskuterade vi hur vi ska fortsätta att hålla kontakt. Vi bytte visitkort och kom överens om att faxa till varandra då de inte har internet. Lobsang Tashi skulle genast ta upp detta i något snart förestående samrådsmöte.

Tibets museum

Kontoret låg precis bakom Tibets museum så jag passade på att besöka det efter mötet. De hade imponerande samlingar neolitiska föremål som visade en högt stående kultur här för 7 – 5000 år sedan. Aldrig förr har så gamla föremål gjort ett sådant intryck på mig!

Den historiska delen av museet var lika häpnadsväckande. En avsikt med utställningen var att demonstrera hur Tibet varit en del av Kina från 1200-talet. Vid denna tid - Djingis Khans tid - lydde Tibet under Mongoliet och då Mongoliet i sin tur var en del av Kina under 200 år var följaktligen också Tibet det. Allt enligt vad en ljudinspelning på engelska visste berätta. För övrigt var samlingarna intressanta utan att göra något egentligt intryck på mig. Den religiösa konsten är mycket finare i de befintliga klostren.

Lhasa som kulturmiljö

Jag hann med en ny sväng in i staden för att få en glimt av delarna utanför Barkhor koran. Mycket verkar vara utbytt till nya hus byggda av betong, klädda med stenblock och betongfogar. Detaljerna är någon slags modernistisk variant på traditionell tibetansk arkitektur. Skalan är nästan densamma som i de tidigare men ofta en eller två våningar högre. Tibetanerna kallar dessa hus för kinesiska hus.

På lördagen gick jag återigen runt för att få en bild av hur mycket som var förstört av den traditionella bebyggelsen. Sammanfattningsvis kan jag säga att mitt intryck som baserar sig på en snabb okulär granskning är att det mesta består innanför Barkhor koran, men inte allting. Även här bygger man nya 'kinesiska' hus. Utanför Barkhor cirkeln är situationen tragisk. Betongfogarna lyser fram överallt. Vissa hus är dessutom vulgära i sina detaljer. Jag hade tagit kopior ur Larsen och Sinding-Larsens bok 'Lhasa Atlas'. Jag beslöt mig för att göra ett styckprov genom att söka upp 7 av husen strax utanför Barkhor cirkeln. Av dessa sju var ett i samma skick som beskrivs i boken, ett var ombyggt så att jag blev osäker på hur mycket som var intakt, ett var otroligt charmigt men väldigt förfallet, övriga var borta. Redan då boken skrevs hade mycket försvunnit, vilket framgår av kartorna i boken. Men bostadshuset som var

charmigt och förfallet heter Shatra och kunde vara något för oss att föreslå som restaureringsobjekt.

Jag tittade även på hus beskrivna i 'LhasaAtlas' innanför Bakhor koran och de verkar vara i förhållandevis gätt skick.

Jag besökte även Potala, vilket var en upplevelse liksom Sera klostret som jag åkte till därefter. Båda dessa har bevarats relativt intakta från kulturrevolutionens framfart. Potala renoverades under 90-talet. Arbetet ser rätt fint ut även om de använt billiga färger på för många ställen som exempelvis knallgulmålad plåt istället för förgylld mässing/koppar.

Här fanns Dalai Lamas bostadsrum och studierum som många hängivna tibetaner besökte dyrkande. Kameror överallt bevakar varje steg man tar. Men interiörerna är sagolika i sin färgprakt. Jag har svårt att hålla alla namn i minnet och förstå varför Buddha statyerna gör så eller så men upplevelsen av rummen är stark.

Sera klostret var imponerande stort. Klostret är känt för sina intakta och fina muralmålningar. Här bevittnade jag ett högst märkligt 'munkmöte' där en samling munkar skrånade och klappade högljutt i händerna med jämna mellanrum. De befann sig i en trädgård, så intrycket var först att de var lediga tills jag kom tilläckligt nära för att se de för en västerlänning ovanliga scenerna.

Klostret har väldigt många tempel av olika storlek men det största var stängt och såg rätt förfallet ut. Samma gäller en del av munkbostäderna.

Lhasa var en stor upplevelse. Ingen besökare kan undgå att gripas av staden. Men den håller på att förvandlas till något intetsägande utanför den absoluta kärnan. Tyvärr tror jag att få turister reagerar om de inte får detta utpekad. Men situationen är bedrövlig och AKUTA åtgärder krävs.

Slutmöte med THF i Beijing

Åter i Beijing träffade jag THF och berättade att jag så fort som möjligt ska överlämna min rapport till KUG. De är så vänliga och uppmärksamma och gör sig extra besvär, vilket de inte gjorde förra gången jag var här. Nu verkar THF vilja ha pengar av oss även i fortsättningen. De känner sig oroliga över vår kontakt med Lhasa och framhåller flera gånger att Lhasa har fått så mycket pengar från Kina och är inte intresserade av utländska bidrag. Mitt intryck var annat, men vi får väl se. De verkar inte ha uppfattat min kritik över att projektering och dokumentation saknas, att viktiga uppgifter kan i värsta fall försvinna om man inte dokumenterar objekten noga. Allt kan inte göras med hjälp av kamera.

THF:s ambitioner är värda all respekt men man saknar yrkeskompetens. Att arbeta utanför sin kompetens bara för att man jobbar i ett u-land kan sägas representera en rätt kolonial uppfattning. THF parerar det dock delvis genom att använda och förlita sig på lokala hantverkare och sk mästare som traditionellt haft arkitektrollen.

Slutsats

Mina intryck av THF:s arbete är att de gör en ärlig och hängiven insats. De offerar sitt privatliv för att hjälpa Tibet och tibetanerna. Samtidigt är jag kritisk till att de går in i projekt utan tillräcklig expertkunskap. De arbetar med värdefulla kulturmonument och verkar värdera muralmålningarna högst och prioritera dem främst. De studerar inte byggnaderna och dess delar med samma noggrannhet.

I Beri klostret har de uppenbarligen felbedömt byggnadens tillstånd och behov av reparation. De har inte projekterat på förhand och studerat vilka insatser som krävs och hur de bäst ska åtgärdas. Detta borde ha planerats inom en projektekonomi. De har inte heller dokumenterat objektet professionellt, istället förlitar de sig på fotodokumentation. En sådan görs däremot med största noggrannhet!

Min uppfattning är att man inte bör stödja dem villkorslöst. De har värdefulla erfarenheter, kunskap om Tibet samt ett viktigt kontaktnät bland byggare och hantverkare. Jag anser däremot att vid ett eventuellt samarbete måste KuG styra restaureringen så att adekvat dokumentation och projektering utförs. Att enbart förlita sig på de lokal murarnas och snickarnas omdömen räcker ej. Ett samarbete med THF skulle kräva en stor portion diplomati så de inte skulle känna sig förbigångna.

Jag tycker ändå att det viktigaste vore att arbeta i Lhasa och rädda vad som räddas kan i dess fantastiska stadskärna.